

ویژگی‌های «معلم تاریخ» بود؛ ویژگی‌هایی که به نوعی بیشتر «آرمان‌گرایانه» و از جنس زمان ما که معلم گرفتاری‌های فراوانی دارد، نیست.

درگام بعدی به جستجوی پاسخ مشکل از طریق گفت‌وگو با همکاران با سابقه‌تر برآمدم تا شاید خرمن دانش آنان راهگشا باشد. در این زمینه پاسخی شنیدم که قریب به اتفاق آن‌ها بوی یأس و ناامیدی می‌داد و در این بین عده‌ای نیز از نادرست بودن نظام آموزشی کشور و «پاشنه آشیل» آن یعنی وضعیت بد اقتصادی و به تبع آن از وضعیت بد جایگاه اجتماعی معلمان سخن گفتند. لذا نه تنها از این رهگذر نیز آن چنان جواب درخور و شایسته‌ای دریافت نکردم بلکه این تفکرات را یکی از عوامل ایجاد این وضع دریافتیم.

آخرین مرحله بازگشت به کلاس و یافتن راه حل مشکل از خود کلاس و دانش‌آموزان بود. در این مرحله از دانش‌آموزان خواستم بدون ذکر نام خود ضمن تعریفی که از «تاریخ» دارند نظرات و پیشنهادات خود را در مورد این درس و شیوه‌های بهتر تدریس آن برای بهتر کردن کلاس و انتظارشان از یک «معلم تاریخ» بیان کنند.

با جمع‌آوری و بررسی و تجزیه و تحلیل نظرات دانش‌آموزان مشخص شد که آن‌ها درک و بینش درستی از تاریخ ندارند و عکس‌العمل آن‌ها به این درس نیز ناشی از تصور غلطشان از «دانش تاریخ» است. از نظر آنان تاریخ «شرح حال کسالت‌آور گذشتگان»، «شرح جنگ‌ها و رفت‌وآمد حکومت‌ها» و به تعبیر بعضی «علم مرده‌شناسی» بود و «هیچ فایده عملی» در زندگی امروزی ندارد.

وقتی دیدگاه‌های دانش‌آموزان را مطالعه می‌کردم به فکر افتادم تا نظر همکاران خود در سایر رشته‌ها را نیز درباره «تاریخ» جویا شوم. با کمال تأسف مشاهده کردم که اکثریت آنان نیز وضعیت بهتری نسبت به دانش‌آموزان ندارند! همکارانی که تعریف علمی و درستی از «تاریخ» و چیستی آن «داشتند انگشت‌شمار بودند. حتی تعداد زیادی از آنان معنا و مفهوم اصطلاحات رایجی چون: «مشروطه، حزب، دموکراسی و...» را نمی‌دانستند. عده‌ای نیز با پوزخند، به طور غیرمستقیم بر بی‌فایده بودن تاریخ تأکید می‌کردند.

به نظریکی از علت‌های اصلی این برداشت به فقر فرهنگی و شعارزدگی کشور در بخش آموزش برمی‌گردد. ما در زندگی روزمره و حتی در دعوای سیاسی حرف‌ها و کلمات زیبا و پرطمطراقی را به زبان می‌آوریم بدون آنکه «فقه‌اللغه» یا مفاهیم آن‌ها را بدانیم.

برعکس کشورهای مدرنی چون ژاپن، سوئیس، آلمان و... که سرمایه‌گذاری فراوانی جهت همگانی شدن تاریخ کرده‌اند و از این طریق به رشد سیاسی و فرهنگی ملت‌های خود کمک می‌کنند، در کشورهای جهان سوم و در حال توسعه از جمله ایران در این خصوص اقدامی انجام نمی‌گیرد. در

چگونه می‌توان علاقه دانش‌آموزان را به درس تاریخ بیشتر کرد؟

آشتی با تاریخ

محمد لطفی

سرگروه تاریخ استان البرز

درس «تاریخ معاصر ایران» از جمله دروس عمومی است که در تمامی رشته‌های تحصیلی در پایه سوم دبیرستان تدریس می‌شود. هدف از ارائه این درس آشنایی دانش‌آموزان با تحولات کشور در دوره معاصر، به خصوص انقلاب اسلامی است. اما مسأله‌ای که دبیران این درس با آن مواجه هستند عدم توجه و علاقه دانش‌آموزان به این درس است؛ حتی عده‌ای از دانش‌آموزان با برداشت نادرستی که از «تاریخ» دارند آن را بی‌فایده می‌دانند.

بی‌توجهی دانش‌آموزان به درس تاریخ سبب شده است تا نگارنده که به تدریس این درس اشتغال دارم، به فکر یافتن راه‌حلی برای این مسأله برایم و کلاس درس را از وضعیت نامطلوب و کسالت‌آور، به وضعیت بهتر و قابل‌تحملی برای خود و دانش‌آموزان تبدیل کنم؛ زیرا کلاسی که به درس بی‌توجه باشد و دانش‌آموز درس را بی‌فایده تلقی کند، هم برای معلم و هم برای خود دانش‌آموز عذاب‌آور و غیرقابل تحمل است.

گردآوری اطلاعات

برای یافتن راه‌حلی مناسب و کارآمد برای غلبه بر این وضعیت نامطلوب دست به کار شده و به تحقیق و پژوهش پرداختم. ابتدا به بررسی پیشینه مسأله پرداختم و سعی کردم تحقیقات آکادمیک و علمی را در این زمینه به خصوص گردآوری کنم، ولی با کمال تأسف هرچه گشتم کمتر یافتیم. تنها در شماره‌های مختلف مجله «رشد آموزش تاریخ» در مصاحبه‌هایی که با اساتید و محققان این رشته صورت گرفته بود مطالب کلی وجود داشت که بیشتر درباره

باشد و به پرسش‌های فراگیران پاسخ‌های به‌روز بدهد. از طرفی با شرکت فعال در شورای دبیران مدرسه و بیان نظرات و دیدگاه‌های خود در این شوراها، پاسخ به پرسش‌های همکاران و سخنرانی در مناسبت‌های مختلف مانند شب یلدا، نوروز و... اشراف علمی خود را به اثبات برساند.

با سال‌ها تدریس یاد گرفتم که باید اعتماد دانش‌آموزانم را به دست بیاورم. دقت کردم به هیچ قوم و نژادی توهین نکنم و با احترام همه اقوام و گروه‌های نژادی را گل‌های زیبا و خوشبوی قالی خوش‌رنگ ایران فرهنگی معرفی کنم و گاهی در جهت تقویت هویت ملی بردارم و به نظراتشان احترام بگذارم. وقتی نقد می‌کنند با دقت به صحبت‌هایشان گوش دهم، شتاب زده و بدون دلیل پاسخ سؤالاتشان را ندهم، اگر پاسخ درست را نمی‌دانم صادقانه با آن‌ها در میان گذاشته و فرصت بخواهم تا در جلسات بعدی پس از مطالعه منابع مورد نظر پاسخ درست را ارائه کنم.

کلاس درس را از حالت رسمی و خشک درآورده و با صبوری به دانش‌آموزان زندگی در «آزادی»^۲ را یاد می‌دهم. به نظر امن‌ترین مکان برای دانش‌آموزان برای تمرین دموکراسی و زندگی جمعی، کلاس درس است چراکه بدون هیچ هزینه جانبی می‌توانند مشق زندگی اجتماعی کنند. تفکر خلاق را به آن‌ها یاد می‌دهم و دانش‌آموزانم یاد می‌گیرند که بدون دلیل چیزی را نپذیرند. آن‌ها به مهارت گفت‌وگو که به نظر گمشده مهم این دوره است دست می‌یابند و تمرین می‌کنند تا با احترام به نظر مخالف براساس مبنای علمی پاسخ دهند و گفتگو را از جدل تشخیص و تفکر نقاد داشته باشند.

روش سنتی تدریس تاریخ که مبتنی بر شیوه سخنرانی صرف و در پایان علامت زدن سؤالات بود را تغییر دادم و بیشتر از شیوه مشارکتی استفاده کردم. برای تشویق دانش‌آموزان به شرکت در فعالیت‌های کلاسی و تقویت روحیه پرسش‌گری در آن‌ها نمره در نظر گرفتم و از ابزارهای کمک‌آموزشی این درس نظیر نقشه، عکس، اسناد و به خصوص فیلم استفاده کردم.

برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با آثار تاریخی و ایجاد انگیزش یادگیری در آن‌ها با توجه به محدودیت‌های موجود برای آن‌ها سفرهای علمی ترتیب دادم. این سفرها نه تنها تأثیر بسیار خوبی بر دانش‌آموزان گذاشت و علاقه آنان را نسبت به تاریخ و هویت خودشان بیشتر کرد، بلکه سبب تغییر نگرش مدیران این مدارس نسبت به درس تاریخ و حتی شأن معلمان تاریخ شد.

برای مشارکت بیشتر دانش‌آموزان در کلاس یک تحقیق و کنفرانس در طول هر نیم‌سال با انتخاب موضوع از طرف خودشان در نظر گرفتم. این موضوعات کاملاً آزاد و به دلخواه دانش‌آموزان بود و چند نمره از نمره مستمر آنان را به این مورد اختصاص دادم. این مسأله از طرفی سبب جلب

این کشورها، از جمله آلمان در دوره متوسطه هشت کتاب تاریخ تدریس می‌شود که چهار کتاب اصلی و چهار کتاب کمک درسی هستند.^۱

عوامل بی‌توجهی به درس تاریخ توسط دانش‌آموزان را می‌توان فهرست وار به شرح زیر بیان کرد:

۱- نارسایی کتاب‌های درسی؛ که مهم‌ترین علت آن با توجه به نگرش سیاسی - حکومتی به این درس، نگارش کتاب‌های تاریخ توسط سیاست‌مداران و افراد غیرمتخصصی صورت می‌گیرد که از شیوه‌ها و دیدگاه‌های تاریخ‌نویسی آگاهی ندارند،

۲- شیوه‌های نادرست تدریس،

۳- استفاده از دبیران غیرمتخصص برای تدریس این درس (مانند دبیران ورزش، جغرافیا و...)

۴- کمبود وسایل کمک‌آموزشی در مورد این درس و یا عدم استفاده از این ابزارها توسط معلمان تاریخ.

۵- داخلی بودن امتحان این درس و حذف آن از امتحانات نهایی،

۶- عدم طرح سؤال از این درس در کنکور سراسری،

۷- دیدگاه‌های حاکم بر محیط‌های آموزشی ایران که گرایش افراطی به درس‌های علوم پایه دارند،

۸- کم بودن انگیزه معلمان این درس با توجه به برخورد مدیران مدارس با این درس،

۹- نبود کلاس‌های ضمن خدمت مؤثر برای ارتقاء سطح کیفی و دانش معلمان این درس،

۱۰- حجم فراوان کتاب‌های درسی (با توجه به ساعت این درس که در هفته دو ساعت است).

یافتن یک عمل یا راه حل مناسب و تجربه کردن آن

با تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش خود به این نتیجه رسیدم که باید نخست «تاریخ» و چیستی آن را برای دانش‌آموزان تفهیم علمی کرد، لذا در نخستین جلسه آغاز درس در هر کلاس، تاریخ را تعریف و کارکردهای آن را بیان کردم تا دانش‌آموزان متوجه اهمیت و فایده‌های مطالعه تاریخ شده و درک کنند که تجربه‌های گذشته در تمامی زمینه‌ها می‌تواند راهگشای آنان در زندگی کنونی و ساختن آینده‌ای مطمئن برای خودشان و سرزمین‌شان باشد، چرا که «گذشته چراغ راه آینده است» و «هرملتی تاریخ خود را نداند، ناگزیر به تکرار آن است». تاریخ را کاربردی کرده و با ذکر نمونه‌های مشابه در زمان حال نشان می‌دهم که این دانش می‌تواند در زندگی اجتماعی و فردی ما مهم و تأثیرگذار باشد. دریافتم که معلم تاریخ اگر می‌خواهد جایگاهی در خور و شأن سایر دبیران پیدا کند و مورد توجه و قبول دانش‌آموزان و اولیای مدرسه قرار گیرد، می‌باید به مطالعات میان‌رشته‌ای توجه کند، با مطالعه و تلاش همیشه به‌روز

درس بهره گیرند و تنها با استفاده از روش سخنرانی متکلم و حده نباشند.

۳- دانش آموزان را در فرایند تدریس با سؤالات ضمن تدریس فعال کنیم و به آنان فرصت اندیشیدن و تفکر بدهیم.

۴- از ابزارها و وسایل کمک درسی (مانند: نقشه، فیلم، عکس و...) استفاده شود.

۵- برای فراهم کردن شرایط بهتر تدریس، می باید ذهنیت مسؤلین مدرسه را نسبت به اهمیت این درس مساعد کرد.

۶- اهمیت تاریخ را به عنوان حافظه جامعه انسانی مطرح و با توضیح و تشریح مناسب، دانش آموزان را نسبت به اهمیت تاریخ در زندگی به یقین رساند.

۷- اگر در شهر و منطقه ای که تدریس می کنیم امکان تاریخی وجود دارد دانش آموزان را گاهی اوقات به این مکان ها برده و در آن جا تدریس کنیم.

۸- معنا و مفهوم اصطلاحات سیاسی و اجتماعی را که در کتاب های درسی یا مطبوعات وجود دارند با بیانی ساده برای دانش آموزان توضیح دهیم.

۹- تاریخ را به علم روز تبدیل کنیم و با مثال هایی که در زندگی امروزی به وجود می آیند کاربردهای تاریخ را نشان دهیم.

۱۰- ظاهر و لباس آراسته معلم تأثیر زیادی بر فراگیران دارد، لذا همیشه معلم باید با ظاهری آراسته و با متانت در کلاس درس حاضر شود.

۱۱- سعی کنیم اعتماد دانش آموزان را جلب کنیم، با آن ها دوست شویم و با هر دانش آموزی متناسب با علاقه او صحبت و درگفت و گو از بهترین و زیباترین واژه ها استفاده کنیم.

۱۲- خطاهای کوچک دانش آموزان را ببخشیم و محیط کلاس را خشک نکنیم.

۱۳- با مدیران و اولیای مدرسه ارتباط خوبی برقرار و از امکانات مدرسه جهت ارتقای درس تاریخ استفاده کنیم.

۱۴- ...

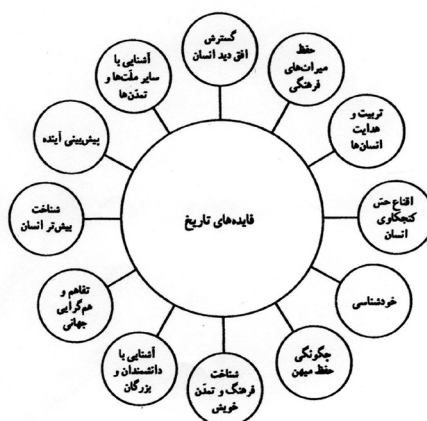
پی نوشت ها

۱. مجله رشد آموزش تاریخ، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، شماره ۱۶، ص ۴۳-۳۴.
۲. آزادی یعنی زندگی در چارچوب قانون و رعایت حقوق دیگران.
۳. مرکز تیزهوشان شهید سلطانی ۳ کرج

منابع

۱. اقبال قاسمی، ۱۳۸۰، پژوهش در عمل، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، تهران.
۲. اقبال قاسمی، ۱۳۸۲، راهنمای معلمان پژوهنده، انتشارات اشاره، تهران.
۳. مجله رشد آموزش تاریخ، سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، شماره ۱۶.

مهم ترین فایده های مطالعه ای تاریخ

ملتی که تاریخ خود را نداند، ناگزیر باید آن را تکرار نماید.

مشارکت دانش آموز در کلاس می شد و کلاس را از متکلم و حده بودن معلم درمی آورد و از طرف دیگر برای دانش آموزان هم فرصت مغتنمی بود تا هم چیزهایی بیشتر از کتاب های درسی یاد بگیرند و هم روش تحقیق را بیاموزند.

ارزیابی نتایج بدست آمده و واکنش نسبت به این راه حل

پس از گذشت چندماه از اجرای این روش نه تنها دید و نظر دانش آموزان نسبت به «تاریخ» و این درس تغییر کرد بلکه کلاس «درس تاریخ» از بهترین کلاس های آنان شد؛ به حدی که تعدادی از دانش آموزان سال سوم رشته های تجربی و ریاضی در دبیرستان های مختلف متمایل به رشته انسانی و تحصیل در رشته تاریخ شدند و ابراز می کردند که لحظه شماری می کنند تا هرچه زودتر جلسه بعدی درس تاریخ شان فرا برسد. حتی معلمان درس های دیگر متوجه این تغییر شده بودند و گاهی می گفتند: «با این بچه ها چه کار کرده ای که تاریخ را از درس های تخصصی شان مانند حسابان بیشتر مطالعه می کنند». این تغییر دیدگاه بین دبیران نیز به وجود آمده است. دبیران تاریخ مرکز ما و همکاران رشته انسانی از جایگاه والایی برخوردار هستند و نه تنها گوشه گیر و تحت تأثیر دبیران علوم پایه نیستند بلکه پیشرو و در تمام برنامه های مرکز و تصمیم سازی ها موثر هستند.^۳

پیشنهادات

برای آموزش بهتر تاریخ و کارآمدتر شدن این درس بسیار مهم در جامعه پیشنهاد می شود:

- ۱- از دبیران متخصصی که علاقمند به کار و رشته تحصیلی خود هستند استفاده شود.
- ۲- معلمان تاریخ از شیوه های جدید تدریس در ارائه